

ERDÉLYI MÚZEUM

X. kötet.

1893.

IV. füzet.

Egy régi görög álmoskönyvről.

(Felolvastatott az Erdélyi Irodalmi Társaság gyűlésén 1893. márczius 19-én.)

A mikor néhány évvel ezelőtt szerencsés voltam e helyen egyet-mást elmondani a babonáról a régi görögöknél és rómaiaknál,¹⁾ rámutattam arra is, hogy a régiek az álmokban mint az istenek kinyilatkoztatásában s az emberi sors és események előre való kijelentésében hittek, hogy az álmofejtést és álmójóslást régtől fogva űzték, és hogy a régi görögöktől több álmofejtő könyv maradt reánk, a melyekben nem nehéz mai álmoskönyveink egyik forrására ismerni.

Az óta pihenő óráimban egyikét e régi görög álmoskönyveknek behatódó tanulmány tárgyává tettem s mert annak úgy műveltség-történelmi, mint lélektani érdekességéről mindinkább meggyőződtem, jónak láttam egyet-mást szélesebb körben is megismertetni. Érdekesebb vizsgálódási tárgy mint az ember, nem igen van, még pedig úgy testi szervezetét, mint szellemi tehetségeit, művelődési menetét illetőleg s ha szánakozó mosolylyal nézünk is le az álmoskönyvben szerencséjüket keresőkre, érdemes és érdekes megösmernedni azzal az okoskodással, a mely ezeknek alapja s azokkal a könyvekkel, a melyekből ezek keletkeztek.

Az álmoskönyvek legrégibb nyomára a görögöknél az V. században Kr. e. találunk.

Plutarchos ugyanis Aristides életrajzában (27) és a Catoval való párhuzamában (3) felemlíti, hogy Aristides egy Lysimachos nevű utóda, Iakchos temploma előtt táblákból (*πίνακια δνειροκριτικά* és *ἀγρυπτικοί πίνακες* név alatt)²⁾ való álmofejtéssel kereste kenyerét. De hogy ez alatt képes táblákat kell-e értenünk, minők a mai álmos-

¹⁾ 1889 november 10. L. Keleti Virágok 5. füz. 199—214. lap.

²⁾ Az Iakchos templománál tartózkodó álmofejtőket említi Alkiphrón is. Epist. III., 59.

könyveknek is egyik lényeges alkatrészei, avagy betűrendes jegyzékét az álmoknak jelentéseikkel, a minők az Astrampsychosé és a Nikephorosé, még mindig nyílt kérdés.¹⁾ Annyit bizonyosan tudunk, hogy ezek az úton-útfélen található álommagyarázók, a szemfényvesztőkkel és bohócokkal egyrangú, meglehetősen lenézett és sokszorosan csalóknak bélyegzett egyének voltak. Egyszeri álomfejtés díja rendszeren 2 obolos (= 13 kr.) volt. Elég magas összeg, ha a pénz akkori értékét vesszük s ha meggondoljuk, hogy hozzájuk a köznép fordult, míg a magasabb köröknek akkor is megvoltak Lenormand-jaik.²⁾

Körülbelől ugyanabba az időbe esik a rendszeres álomfejtések, hogy úgy mondjuk, tudományos irodalmának kezdete is.

Mily gazdag lehetett a régi görögök álomfejtő irodalma, már csak abból a körülményből is következtethetjük, hogy még ma is 27 görög író tudunk meglehetősen bizonyossággal megnevezni, a kik az álmok mivoltáról, jelentéséről és különösen megfejtési módjáról írtak, nem is említve az orvosokat és philosophusokat, a kik pedig csaknem valamennyien foglalkoztak az álmok mivoltának kérdésével.

Ezek betűrendben a következők:

Achmet, talán azonos Abu Bekr Mohammed Ben Sirinnel (635—728 Kr. u.). Görög nyelven fennmaradt műve indus, persa és aegyptomi forrásokra megy vissza. A görög (talán az arab eredetinek fordítása) először 1603-ban jelent meg Párisban, Rigault-tól kiadva a többi álmoskönyvekkel együtt.

Alexandros Myndosból, a kit Polyhistornak neveztek; Artemid. I., 67. II., 9. 66.

Antipatros (ὁ ὄνειροκρίτης), Artemid. IV., 65. Cic. de div. II. 70.

Antiphon Athenaiból, Artemid. II., 14. Cic. de divin. I., 20. 39. 51. II., 70. Tertull. de an. 46. Suidas, Lukian Var. hist. II., 33. Ἄ. ὁ τῶν ὄνειρων ὄνειροκρίτης. Fulgentius Myth. I., 13.

Apollodoros, a jövendőmondóiról híres Telmessos (v. Telmissos) városából, Káriában, Artem. I., 79.

Apollonios Attaleiaból (Ἀτταλεύς) Pamphyliában, Artem. I., 32. III., 28.

¹⁾ Lobeck magyarázatát (Aglaphamos I. k. 253. l.) a ki Pausanias VII., 25, 6-ra hivatkozik, általános érvényűnek semmiképp sem tarthatom.

²⁾ Forbiger Hellas u. Rom. II. Abth. I. 277. és 286.

Aristandros, Nagy Sándor híres jósa Telmessosból, Artem. I., 31. IV., 23. 24. Arrian. Anab. II. 18. Plutarch. Alex. 2.

Aristarchos, Samosból; Rigault sorolta ide, de kétes joggal-e? Artem. IV., 23. Hercher kiadásában Aristandros-t ír.

Artemidoros, a kiról szó lesz.

Artemon, Miletosból, műve 22 könyvből állt. Artemid. I., 2. II., 44. Tertullian. de an. 46. Fulgentius Myth. I., 13. Schol. ad Iliad. II. 854.

Astrampsychos, a kinek neve alatt Rigault egy 101 iambus versből álló álomfejtőt adott ki Párisban 1603-ban.

Chrysippos, Cicero de divin. I., 3. 20. II., 65. 70.

Demetrios Phaleronból, Artemid. II., 44.

Dionysios Heliopolisból, Artemid. II., 66. Valjon a Tertullianától (de anima 46) említett Dionysius Rhodius ugyanaz-e? ki tudná ma eldönteni.

Epicharmos, Rigault sorolja ide Tertullianus de anima 46 után. Valjon ez a híres költő-e a Kr. e. V. századból? kétes.

Geminos, Tyrosból, Artemid. II., 44. megkülönböztetendő valószínűleg a híres csillagásztól.

Hermippos, Berytosból, Tertullian. de anima 46. Suidas.

Kratippos, Tertullian említi de anima 46.

Nikandros, Artem. II., 13.

Nikephoros, konstantinápoli patriarcha álomfejtőjét szintén Rigault adta ki először.

Nikostratos, Ephesosból, Artemid. I., 2.

Panyasis, Halikarnassosból, (ὁ τερατοσκοπος), Artemid. I., 2. 64. II., 35. Suidas.

Pappos, Alexandriából, a hírneves matematikus, Suidas tanúsága szerint szintén írt álomfejtőt.

Philochoros, Athenből, hogy a történetírás mellett jóslással is foglalkozott, bizonyos; hogy álomfejtéssel is, azt Tertullian de an. 46 alapján Rigault állítja.

Phoibos, Antiochiából, Artemid. I., 2. II., 9. IV., 48. 66.

Serapion, Askalonból, Tertullian de anima 46 és Fulgentius Mythol. I., 13.

Straton, Lampsakosból, Diog. Laert. V, 58. 59. Tertullian de anima 46.

E huszonhét író közül csak négytől (Achmet, Artemidoros, Astrampsychos, Nikephoros) bírunk álmofejtéssel foglalkozó műveket, a többiekéről pedig egészen véve oly jelentéktelen és kevés adattal rendelkezünk, hogy sem tárgyalási módjukról, sem arról, mutattak-e fejlődést és haladást, itélmi nem tudunk.¹⁾ A fennmaradt négy mű között úgy terjedelemre, mint beltartalomra nézve határozottan a legkiválóbb *Artemidoros Álmofejtőjének öt könyve*. Valjon fennmaradása nem bizonyít-e jelessége mellett?

Artemidoros Kr. u. a második évszázban (135—300), Hadrián és az Antoninusok idejében élt,²⁾ az Artemis (= Diana) cultusáról híres Ephesosban született, de magát ebben a munkájában (III. 66.) bizonyos önhittséggel Daldisinak (Δαλδιανός) nevezi édes anyjának születési helyéről *Daldis*ről,³⁾ Lydia jelentéktelen városkájáról, mert — mint mondja — Ephesos, a mely önmagában híres, sok és kiváló magasztalóra talált, ellenben Daldist ő szándékozik emlékezetessé tenni kegyeletes hálából. Minthogy meg volt győződve arról, hogy az álmok megbízható fejtése az emberiségre nézve kiváló fontosságú (I., 1. IV. bevezetés), s mert álmában maga a daldisi Apollon bízta meg őt ismételten ezzel (II, 70. vége), jobb célhoz méltó buzgósággal, lelkiismeretességgel és kitartással hozzáfogott ma is meglevő álmofejtőjének megírásához, a melyet mintegy életfeladatává tett (II. 70.) Suidas szerint írt a madárjóságról és a kézből való jóslásról is (Οἰωνοσκοπικά és Χειροσκοπικά) ezek azonban nemcsak nincsenek meg, de egyáltalában felette kétesek, miután a jóvendőmondást általában s a kézből való jóslást különösen meglevő munkájában (II., 69.) csalásnak és hazugságnak nyilvánítja. Különbösen nemcsak az álmofejtésről írt még jelen művét megelőzőleg egyes kisebb dolgozatokat (I., 1.) hanem számos másnemű munkájáról is tesz említést (III., 66.): ὅσπερ πολλὰ τῶν ἤδη εἰς ἄλλας πραγματείας πεποιημένων μοι βιβλίων.)

Hogy feladatának megfeleljen, először is összegyűjtött minden az álmofejtésről addig megjelent munkát (I., 1.) azután pedig ismételten beútaza egész Görögországot, Itáliát, Ázsiát és a nagyobb

¹⁾ Ha Artemidorosznak hitelt adhatunk (I., 1.) egymást írták ki vagy pedig a régi igaz tanokat tévesen magyarázták vagy bővítették.

²⁾ Saját adatai szerint I., 26. és 64.

³⁾ Artemidorosnál és Suidasnál Δάλδις, Ptolemaiosnál Δάλδεια, pényzen Δαλδιανών.

görög szigeteket, hogy a nagy ünnepeken (*πανηγύρεις*), ma azt mondanók búcsúkon és vásárokon, még a köznép megvetett álmofejtőitől is kérdezősködjék régibb beteljesedett álmokról s azok megfejtéséről (I., 1. V., bevezetés) és hogy megismerkedjék a különböző népek és országok szokásaival, a melyek némely álmog megfejtésénél tekintetbe jönek (IV., 4. és I., 8.)

Az előttünk fekvő munka öt könyvből áll, a melyek azonban nem csak különböző időben készültek, de leghelyesebben két (ha nem három) *egymást kiegészítő* munkának tekintendők. A három első könyv egy előttünk teljesen ismeretlen Cassius Maximusnak¹⁾ van ajánlva, a kiről Artemidoros ajánló leveléből s a bevezetésben és záradékokban található czélzásaiból annyit tudunk, hogy elismert ékesszóló és nagy műveltségű férfi volt, a kinek sürgetése és biztatása nem kis mértékben folyt be Artemidoros művének keletkezéséhez. Ebből a három könyvből a két első az álmofejtés művészetének²⁾ vagy, ha úgy tetszik, tudományának teljes rendszerét tartalmazza, a melyben az álmokról, azok felosztásáról adott rövid elmélet után az álmok megfejtésének módjára tér át oly módon, hogy az egyes álmokképeket — nem valami nagy következetességgel — csoportosítja az ember születése, növekvése, halála, a test és részei, az emberek foglalkozása és az őt környező állatok és egyéb tárgyak, az istenek és tiszteletük szerint. Ezekhez járult a harmadik könyv, a melyben egyet-más, kevésbbé lényeges dolgot és részletet mond el függelékkepen, miután nem tartotta czélszerűnek az előbbi két könyvbe utólag beleilleszteni (III. előszó). Ő maga (III. 28. IV. bevez.) „*Igazság barátja*”-nak vagy „*Útra való*”-nak nevezi. Ez a három könyv tehát egy mű.

A két utolsó könyv már azzal is külön munkának van feltüntetve, hogy ezeket fiának ajánlotta. Irta pedig, a IV. k. bevezetése szerint, egy részt azért, mert akadtak, a kik művét hiányosnak mondták, másrészt azért, hogy a benne foglalt részletesebb utasításokat és bővebb magyarázatokat, mintegy az álmofejtés titkát (*ἀκριτον ἐπιμνησίαν* V. praef.) fia maga használja, mindenkivel ne közölje, mert így lesz neki az álmofejtők között nagy tekintélye, ellenben, ha mindenkivel közli, nem fog a többiek közül kiválni. A IV. k.

¹⁾ Hirschfeld és Krauss igen elmésen Maximus Tyrius-szal azonosítják.

²⁾ O maga *τέχνη*-nek nevezi péld. IV. bevez.

végén igéri fiának, hogy számára lehetőleg sok beteljesedett álmot fog összeírni. Ezt az ígérését, úgy látszik későn váltotta be, legalább az V. k. bevezetésében mentegeti késedelmét az utánjárás fárasztó voltával és az e czélból teljesített nagy utazásokkal. Azután 95 érdekes, beteljesedett álmot beszél el a legnagyobb rövidséggel és a nevek elhallgatásával.

Artemidoros nem kis önérzettel (I. IV. és V. k. bevezetése) tekint saját munkájára s előzőit — kevés kivétellel — lenézi.

Ma nem vagyunk abban a helyzetben, hogy összehasonlítás alapján mondjunk igazságos ítéletet művéről, de a mit mondhatunk, csak kedvezően hangozhat, ¹⁾ mert a többi meglevő görög álmoskönyvek közül magasan kiemelkedik. Tárgyáért lelkesül, művészete vagy tudománya igazságában erősen hisz, irányja, főleg, ha a kort is tekintjük, a melyben élt, tömör, szép és előkelő.

Reánk nézve a munka több tekintetben igen becses, mert sok fontos adatot őrzött meg a régi görögök műveltsége, vallásos hite, babonája, szóval szellemi élete köréből, s épen azért csodálni lehet, hogy a tudósok figyelme oly kevéssé fordult feléje, hogy maig összesen csak négy kiadást ért, ²⁾ a fordításoktól eltekintve. Ezek a fordítások ³⁾ főleg az olasz, francia és németek ⁴⁾ a 16. és 17. században Artemidoros álomfejtőjét a legnépszerűbb könyvek egyikévé tették, a mennyiben a közkeletű álmoskönyvek legfőképen ebből merítették minden bölcsességeket, nem pedig a chaldeus, persa és aegyptomi mágusok könyveiből, a mint hirdetni szeretik.

A XVIII. századtól kezdve azonban Artemidoros mind inkább háttérbe szorúl, nevét sem igen emlegetik, s a mióta az álmoskönyvektől főleg a lottó játékhoz várják a szerencsét, végkép elfelejtették.

A régi álmoskönyveket azzal a hittel és meggyőződéssel írták, hogy az álmokban van való és az álmokból lehet észszerű megfejtés útján jövendölni. Tévedtek, de legalább szándékosan nem

¹⁾ A Lukianos neve alatti Philopatris 22. f. a híres Aristandrosszal állítja össze mint a legnevezetesebb álommagyarázókat.

²⁾ Velence, Aldus, 1518; Rigault (Rigaltius) Páris 1603; Reiff, Lipcse 1805 2 köt.; Hercher, Lipcse, 1864.

³⁾ Köztük első sorban a latin Cornariustól, Basel, 1539, 1544. Lugd. 1576.

⁴⁾ Legutolsó német fordítása Krausstól, Bécs, 1881.

ámítottak. Az új álmoskönyvek ellenben határozottan ámítási célból készültek, minden elv és rendszer nélkül. Rendszer csak annyiban lelhető bennök, a mennyiben egyes részletek régi forrásokból, főleg Artemidorosból, vannak átvéve.

És most foglalozzunk tüzetesebben szerzőnk művével!

Az álmokról, azok felosztásáról, mivoltáról és természetéről szóló elméleti rész az első könyv elején a mű gyakorlati céljának megfelelően felette sovány. Nem is igen lehetett máskép, miután szerzőnk csak is a jelentőséggel bíró, azaz a jövőmondó, álmokkal akar foglalkozni. A jelentőség nélküli álmokat, t. i. az olyanokat, a melyek olyan tárgyakat ábrázolnak, a melyekkel az illető ébren létében foglalkozott, és az olyanokat, a melyek bizonytalan, természetellenes jelenségekből állanak, szerzőnk oktalan vágyak vagy szerfeletti félelem vagy túlterheltség, vagy hiány (nélkülözés) következményének tartja (IV. k. bevez.), a honnan szerinte a helyes és észszerű életmódot követő embernek ilyenféle álma soha sincs (IV. k. bevez.), ellenben a jelentőségteljes álmokat az istenség küldi; s mivel ez az Artemidoros szerint kétségbe vonhatlan tény azok jövőmondó erejét elegendően bizonyítja, nem is tartja szükségesnek vizsgálni: vajlon a lélek természeténél fogva bír-e jövőmondó erővel? avagy hogy a lélek álomlátó állapota más okból származik-e? (IV., 2. v. ö. I., 6.)

Az álom pszichologiai meghatározása teljesen határozatlan. Azt mondja ugyanis, hogy az álom a lélek mozgása vagy alakítása, a mely sok alakú és alkalmas a jövődjéről vagy roszról előjelt adni.¹⁾ Szerinte a lélek az álmokkal szemben csak befogadó. Következetes szerzőnk a mikor azt állítja, (I., 7.) hogy az időnek az álom valódiságára befolyása nincs,²⁾ csak ne legyen a test táplálékkal megterhelve, mert azok befolyása alatt keletkeznek a jelentőség nélküli álmok (I., 7.) Minthogy továbbá az álmok az istenségtől vannak, tanácsos jelentős álmokért hozzájok fohászodni (IV., 2. v. ö. I., 6.)

1) Ὀνειρός ἐστὶ κίνησις ἢ πλάσις ψυχῆς πολυσχῆμων σημαντικῆ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἢ κακῶν. I. 2. fejezet kezdete.

2) Általában véve az éjfél utáni és a reggel felé való álmokat tartották jelentőséggel teljeseznek. Hermann Lehrb. der gottesdienstlichen Alterthümer 37. §. 19. j. Becker Charikles I. 2. 244. Forbiger Hellas u. Rom. II. Abth. 2. 49.

Artemidor álmofejtése, mint maga ismételtén állítja, számtalan esetből elvont tapasztalaton alapszanak (II., 66. 70. IV., bevez.), ennél fogva álmofejtésének alapelvei is kizárólag tapasztalatiak. Magyarázatainál gyakran kimutatja hol egyeznek a valódi jelentés és az álmokép, még is távol áll attól, hogy *szükségképpen* összefüggést mutasson ki a kép és jelentése közt, hogy kimutassa miért *kell* bizonyos képek bizonyos meghatározott jelentéssel bírni. Sőt mi több, határozottan kimondja, hogy valamely álmok beteljesedésének mikéntjét abból tudjuk meg, mert ugyanaz az álmok mindenkor hasonló módon ment teljesezésbe. Az okot megmondani, miért kell valamely álmoknak a jelölt módon teljesezésbe menni, teljes lehetetlen. (IV., 20.) Őszinte az a vallomása is, hogy az álmofejtésnél az indoklás csak arra való, hogy az álmofejtő mélyebb belátásáról keltsen véleményt (IV., 20).

A mi a gyakorlati kivitelről illeti, mindenek előtt kötelessége az álmofejtőnek felismerni a jelentős álmodot és megkülönböztetni a jelentőség nélkülitől.

Ám de hol vannak erre nézve a *biztos* ismertető jelek? Szerzőnk komolyan meg sem kísértette erre nézve utasítást adni. Különben az erre vonatkozó rész (a IV. könyv kezdete) annyira roncsolt, hogy megértése felette nehéz, sőt bizonytalan.

Szerzőnk mindenek előtt különbséget tesz álmok (ὄνειρος) és álmokép (ἐνύπνιον) közt, ez a jelenre, amaz a jövőre vonatkozik; ez megfelel a vágyaknak, hajlamoknak és érzelmeknek,¹⁾ a napi benyomásoknak, s nem jelöl semmit, amaz a jelentőségteljes.

Az álmoképek egy része a testre, másik a lélekre vonatkozik: vannak olyanok is, a melyek mindkettőre vonatkoznak. A testre vonatkozók a bőség és hiány (szükség) kifolyásai, a lélekre vonatkozók a félelemben és reménységben gyökereznek, (I., 1. 6.)

A valóságos álmodok kétfélék: szemléletiek (θεωρητικοί) és képek (ἀλληγορικοί). Az elsők a történeendő dolgokat úgy ábrázolják a mint a valóságban, még pedig azonnal (IV., 1. pag. 201., 19.), meg fognak történni. Péld. Valaki hajón utazva, azt álmodta, hogy hajótörést szenvedett és csak nagy bajjal, kevesed magával menekült meg. Másnap megtörtént. Vagy: Valaki azt álmodta, hogy egy

¹⁾ Mi azt mondjuk: A disznó is makkal álmodik.

ismerőse a vadászaton megsebezte, másnap csakugyan az, a ki őt vadászatra hívta, ott meg is sebezte. Az utóbbi (képes) álmokban a lélek, mint természetes jövendőelő, valamit előre kijelent, de képekben (δὲ ἄλλων ἄλλα σημαίνοντες. I. 2.)

Az álmokképekhez, tehát a jelentőség nélküli álmokhoz, járul a φάντασμα, álomlátomány, vagyis az álom és ébrenlét közti állapotban megjelenő természetellenes alakok. E kettővel valódi álmofejtő nem foglalkozik. A valódi álmokhoz csatlakoznak: a jelenés (ἔραμα) és a jövendőlés (χρηματισμός). Szerzőnk e kettőről bővebb meghatározást sehol sem ad, nem is foglalkozik velők. Máshonnan tudjuk, hogy jelenésnek (ἔραμα) az olyant nevezték, a mely később a valóságban megtörtént, jövendőlésnek (χρηματισμός) pedig az olyan jövendőlést, a melyet álmunkban valamely tekintélyes személytől vagy éppen istenségtől kapunk.

Ez a felosztás igen régi lehet, legalább minden jel arra mutat. Megtaláljuk Macrobiusnál is (Comment. in Somnium Scipionis 3. cap.), a hol ez áll: „Omnium, quae videre sibi dormientes videntur, quinque sunt principales et diversitates et nomina: aut enim est ὄνειρος, secundum Graecos, quod Latini somnium vocant; aut est ἔραμα, quod visio recte appellatur; aut est χρηματισμός, quod oraculum nuncupatur; aut est ἐνύπνιον, quod insomnium dicitur; aut est φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, visum vocavit.“

Artemidoros az ő munkájában csak a valódi álmokkal (ὄνειρος) és azoknak is csak képes (ἀλληγορικοί) fajával foglalkozik, mint a melyek tulajdonkép egyedül szorulnak megfejtésre.

Megkülönböztet továbbá saját, idegen, közös, nyilvános és kosmikus álmokat,¹⁾ a szerint a mint az álomban valami önmagunkkal, vagy mással, vagy mindkettővel, vagy közhelyekkel, vagy égi testekkel történik.²⁾ Ennek megfelelőleg ad azután szabályokat, a

¹⁾ Artemid. I., 2. ἴδιοι, ἀλλότριοι, κοινοί, δημόσιοι, κοσμικοί. Krauss fordításában: subjective, objective, Verwandten-Traumgesichte, politische und kosmische Traumgesichte.

²⁾ Hasonlóképen mondja Macrobius az említett helyen: „Huius (somnia) quinque sunt species. Aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est. Proprium est, cum se quis facientem patientemque aliquid somniat; alienum, cum alium; commune, cum se una cum alio; publicum est, cum civitati foreve vel theatro seu quibuslibet publicis moenibus actibusve, triste vel laetum quid existimat accidisse; generale est, cum circa solis

melyek szerint eldöntendő kin vagy kiken vagy min fog az álom beteljesedni.

Továbbá felvettek a megfejtéshez hat alapfogalmat, u. m. természet, törvény, szokás, művészet, név és idő, a melyeknek megfelelőleg minden történik. (I., 3. és IV., 2.) E szerint mindaz, a mi az álomban természetszerűleg, illetve az alapfogalmaknak megfelelően történik, jó, a mi ellenkezőleg, rossz jelentéssel bír. Artemidoros ezzel nem mindenben ért egyet és I. könyve 3. fejezetében tagadja a felállított nézet *általános érvényét*, a mi nem zárja ki, hogy maga is többször ne forduljon ilyen megfejtési módhoz; továbbá kigúnyolja azokat, a kik a hat alapfogalom helyébe tizennyolcat, százat, sőt kétszázötvenet tettek, holott magok kénytelenek beismerni, hogy valamennyi a hatban bennfoglaltatik.

Különösen fontos az álomfejtőre nézve minden egyes esetben pontosan tudni az álmodó személy állását, foglalkozását, származását, vagyoni állapotát, testalkatát és korát (I., 9.), továbbá ismernie kell az illető vidék szokásait, mert mindez az álom jelentésére nagy befolyással bír (I., 8.). Figyelembe kell venni az álmodó kedélyhangulatát (I., 12.) és azt is, valjon álmái beszoktak-e teljesedni vagy sem? Hogy az álom minden egyes részleteiről, eleitől végig, pontos tudomással kell bírnia, önként értetik, mert gyakran az eleje magyarázza meg a végét vagy fordítva és gyakran jelentéktelennek látszó mellékkörülmény lényegesen változtat az álom jelentésén (I., 8. és 11.).

Bírni kell az álomfejtőnek tudományán kívül bizonyos tehetséggel, nevezhetjük találékonságnak, éleslátásnak, a hiányos álmatkat kiegészíteni és a megfejtés nyitjára találni (I., 12.)

Ha már, a mint láttuk, a megfejtésre tulajdonkép csak az allegorikus álmok szorúlnak, természetes, hogy az alkalmazásban fődolog az allegoria (= álomkép) vonatkozásait megtalálni s a valóságra (azaz az álmodóra) viszonyítani. Az így alkalmazandó symbolika a legtöbb esetben hasonlaton nyugszik, a melyek a viszonyokból önként következnek, a mint azt a hagyományban fennmaradt

orbem lunaremve, seu alia sidera, vel coelum omnesve terras aliquid somnium innovatum.“

történeti nevezetességü álmokon rendszerint kimutatni lehet¹⁾ s a mint Artemidoros álomfejtései mutatják.

De hogy ez a hasonlat keresés néha minő eredményekre vezet, arra Artemidoros könyvéből nem utolsó példa az: hogy szerinte álmában számárfülekkel birni csak a philosophusra jó, mert a számár füleit nem könnyen mozgatja (I., 24.) vagy hogy az adósság életet jelent, mert életünkkel úgy tartozunk a természetnek, mint a kölcsönnel hitelezőinknek. A miért is, ha beteg ember azt álmodja, hogy hitelezője pénzét követeliez nagyon rosz, ha pedig épen visszaveszi, biztos halál (III., 41.).

Kétségtelenül számos esetben hagyományszerűleg bizonyos tárgyaknak meghatározott jelentésük volt, péld. hogy a fogak családbelieket jelentenek, (I., 31.)²⁾ a vér pénzt (I., 33. és 61)³⁾ a láb rabszolgát (I., 2.)⁴⁾ Az ilyen symbolikus jelentések, a melyek nem ritkán a költőknél és a képző művészetekben is feltalálhatók, nagy számmal voltak elterjedve és Artemidoros bizonyára sokat használt fel művében.

Gyakran már lehetetlen a forrást kimutatni, mint péld. hogy hüvelyes vetemény (főzelék) szerencsétlenség,⁵⁾ sajt üldözés, cselvetés (I. 68. és 72.). Az alap talán előttünk már ismeretlen néphitben keresendő.

Némely esetekben az álomfejtés szókon alapszik. Oly szó, illetve név, a melynek értelme jó, jót is jelent; ellenben, a melyé rosz, roszat. Ha valakinek álmában Menon, Menekrates, vagy Kratinos nevű ember jelenik meg, annak nem tanácsos elútazni; Zenon, Zenophilos és Theodoros nevű emberek betegnek gyógyulást jelentenek; Karpos, Elpidiphoros, Eutychos hasznot jelölnek; Thrason, Thrasylos, Thrasymachos tette serkentenek és kitartásra (III., 38.)

¹⁾ Példák: Herodotosnál: Astyages álma (I., 108.), Kyrósé (I., 209.), Kambyesé (III., 30.), Polykrates leányáé (III., 124.), Hippiasé (VI., 107.), Kimoné Plutarchosnál (Kim. 18.), Hypatodorosé Plutarchosnál (de gen. Socr. 17.), Hannibalé Liviusnál (XXI., 22.) stb. V. ö. a Szentírásban levőket és Artemid I., 79. II., 11.

²⁾ A mai álmoskönyvben: „Fogad ha kihull, egy atyádfia meghal.“

³⁾ A mai álmoskönyvben: „Vért a földre húllatni. Jót jegyez.“

⁴⁾ „Lábad, ha sok vagyon. Gonosz uratlan szolgálknak, az uras szolgálknak jót jegyez.“

⁵⁾ A mai álmoskönyvünkben: „Babot enni. Betegség.“

Néha az álom jelentését úgy igyekeztek kihozni, hogy egy és ugyanazon szónak különböző jelentését helyettesítették. Így beszéli el Artemidoros, (IV., 80.) hogy Sarapis isten egy valakinek, a ki azt álmodta, hogy álmában visszafizették neki az adósságot és ő az átvételről nyugtatót adott, álmát ugyancsak álomban arra magyarázta, hogy nem lesz gyermeke. A visszafizetett tőke ugyanis nem kamatozik, a görögben pedig τόκος jelent gyermeket és kamatot. Viaszsárga koszorúval (στέφανος χήρινος) álmodni mindenkinek, főleg betegeknek rossz, mert a költők a halált χήρ-nek is nevezik (I., 77.). — Álmodni, hogy elveszti fejét (κεφαλή) rossz a pénzváltóknak, uzsorásoknak (hitelezőknek), pénztárosoknak, hajótulajdonosoknak, kereskedőknek és mindazoknak, a kik pénzt gyűjtenek; a tőke (κεφάλαια) elvesztését jelenti a név hasonlóságnál fogva (I., 35.). — Kore (Persephone) megjelenése gyakran vést hoz a szemre, mert κόρη annyit is jelent mint pupilla a szemben (II. 39.). — Hanyatt repülni hajósoknak vagy hajóra kelni készülőknek nem rossz, mert mikor nincs vihar, rendszeren hanyatt fekszenek a hajósok; más embereknek henyéltést jelent, mert a dologtalanokat hanyattfekvőknek (ὑπτιοί) nevezzük; betegeknek halált jelent (II., 68.). — Vámszedővel (τελώνης) álmodni betegnek halál, mert τέλος halált (= vég) is jelent (III., 58.). Ilyenek még az itt nem közölhetők: I., 45. II, 45. Néha szükségből a szókat meg is osztották. Így jövendölte meg a híres Aristandros Nagy Sándornak, hogy Tyrost be fogja venni, a mikor az ostrom alkalmával Satyrt látott, mert Σάτυρος = σά Τύρος azaz tied Tyros (IV., 24.). Ἄστος sas = a legközelebbi esztendő, mert = α = első, ἔτος = év.

Nem helyesli Artemidoros a többektől gyakorolt ἀναγραμματισμὸς-t vagyis a szótagok felcserélését vagy egyes betűk elvételét vagy hozzátoldását; azonban nem habozik a hangok hasonlóságára építeni. Péld. (I., 22.) ha valaki azt álmodja, hogy haját borbély nyírja, az jó és szerencsés, mert nyírni görögül κείρεσθαι mellett καρῆναι, ez pedig rokon hangzásu ezzel χαρῆναι = örvendeni. Gazdának, úrnak, királynak kossal (κρός) álmodni elfogadható, mert a régiek nyelvén κρέειν = ἄρχειν (II., 12.). Ezen az alapon mondja továbbá, (I. 68.) hogy hüvelyes veteményekkel álmodni rossz, kivéve a borsót (πίσος, pisum) főleg a szónokoknak és kormányosoknak, mert utal a rábeszélésre (πειθῶ).

A legérdekesebb álomfejtések közé tartozik, a mikor valamely

szó helyébe egy más szót, a melynek betűi ugyanazt az összeget adják, helyettesítünk. Megjegyzendő, hogy a görögben a számok betűkkel jelöltettek. E szerint vén asszony halált jelent (I., 11. és IV., 24. kezd.) $\gamma\rho\alpha\upsilon\varsigma$ (= vén asszony) a betűk jelentése szerint: $3 + 100 + 1 + 400 + 200 = 704$, de $\eta \acute{\epsilon}\kappa\phi\omicron\rho\acute{\alpha}$ (= temetés) betűi is ugyanazt az összeget adják: $8 + 5 + 20 + 500 + 70 + 100 + 1 = 704$, tehát a két fogalom egymást helyettesítheti az álomfejtésben. Artemidoros megjegyzi, hogy ezt a megfejtési módot csak akkor szabad alkalmazni, ha a dolog tárgyi jelentésével egyezik. Ő maga elég gyakran alkalmazza, például: a menyét ($\gamma\alpha\lambda\tilde{\eta}$) szerinte (III., 28.) ravasz és gonosz asszonyt jelent és pert ($\delta\acute{\iota}\kappa\eta$), mert $\gamma\alpha\lambda\tilde{\eta}$ és $\delta\acute{\iota}\kappa\eta$ egyenlő összegűek ($\iota\sigma\acute{o}\psi\eta\phi\omicron\varsigma$) t. i. $3 + 1 + 30 + 8 = 42$ és $4 + 10 + 20 + 8 = 42$. Sérvés ($\chi\acute{\iota}\lambda\eta$) és kár ($\zeta\eta\mu\acute{\iota}\alpha$) ugyanabból az okból jelentősek, mert $20 + 8 + 30 + 8 = 66$ és $7 + 8 + 40 + 10 + 1 = 66$. (III., 45.). Erdekesek a III., 34. egybeállított szavak, a melyek mindegyike betűinek összege 100-at ad ($\epsilon\pi\prime \acute{\alpha}\gamma\alpha\delta\acute{\alpha}$, $\acute{\alpha}\nu\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\alpha$, $\pi\epsilon\zeta\tilde{\eta}$, $\mu\acute{\epsilon}\nu\epsilon$, $\pi\acute{\epsilon}\delta\alpha\iota$, $\nu\acute{\epsilon}\mu\epsilon$) s a melyek különböző foglalkozásu emberekre nézve jelentősek a szerint a mint az illetők álmukban a ρ betűt = 100 látták.

Ettől a megfejtési módtól egy lépéssel tovább jutunk a szók betűivel jelölt számok kitalálásához. Artemidorosnál a következő példát találjuk. Valaki álmában azt kérdezte egy másiktól vissza fog-e ő térni Rómába. A másik azt felelte $\sigma\acute{o}$ = nem. És ime 470 nap múlva szerencsésen visszatért, mert $\sigma = 70$, $\upsilon = 400$. (IV., 22.)

Sajnálom, hogy az idő nem engedi megösmertetni azt a terjedelmes és még is bonyolult utasítást, a melyet Artemidoros arra ad (II. 70.), mikép lehet az álomból az elérendő kort kiszámítani.

A lotto-számoknak az álom tárgyaival való összeegyeztetésére az újabbak még csak kísérletet sem tettek. Nem is lehet; hisz hogyan lehetne 90 számmal a tárgyak végtelen sokaságát összeegyeztetni! Azok, a kik a régi jövőmondó álomfejtőkbe a lottó számokat beleillesztették, a legnagyobb önkénnyel, mondhatjuk szélsőlegesen és vaktában jártak el s a szó szoros értelmében a legközönségesebb népbolondítók voltak.

Záradéku! bemutatok néhányat az V. könyvben foglalt beteljesedett álmok közül, mert ezeken a példákön legjobban lehet látni a megfejtésnél követett eljárást.

1. Valaki azt álmodta, hogy Poseidon templomához bilincselték. Poseidon papja lett, mert a bilincs azt jelentette, hogy örökre elválhatlanul a templomhoz köttetik.

5. Azt álmodta valaki, hogy megtört és folyékony mustárt ivott. Nem soká gyilkosság miatt vád alá került és elítéltetvén, kivégeztetett. Mert a mustár szokatlan és nem arra való ital.

7. Valaki azt álmodta, hogy a nemeai játékokban győzött és megkoszorúztatott. Rövid idő alatt megnyerte a földek birtokáért folytatott pert, mert Nemeában a győzők zeller koszorút kaptak.

11. Valaki azt álmodta, hogy a holdnál gyújtotta meg világát. Megvakult, mert onnan vett világot, a honnan nem lehet, miután a holdnak nincs saját világa.

18. Valaki azt álmodta, hogy fejéből olajfa nőtt ki. Egész komolyan a bölcselkedés és szép művészetek tanulmányozására adta magát és híres lett. Mert az olajfa mindig zöldel s ős időktől fogva a tudományyal és művészettel kapcsolatban volt.

20. Valakinek kedvencz szolgája álmában fákljává változott. Az illető megvakult és kedvencz szolgája lett vezetője.

22. Valaki álmában saját fiát megnyúzta és bőréből zsákot varrt. Másnap fia a vízbe fúlt. Mert az elhullott állatok bőréből szoktak tömlőt csinálni.

23. Egy rabszolga álmodta, hogy egy csillag az égből földre hült, egy másik pedig a földről az égbe emelkedett. Gazdája csakhamar meghalt s ő annak fia birtokába került.

29. Valaki azt álmodta, hogy egy ismerős nő neki akarata ellenére egy ócska (felfeslett) rongyos köpenyt adott fel. Akarata ellenére azt a nőt nyakába varrták, de csakhamar özvegy lett, mert a köpeny rongyos volt.

35. Valaki, a kinek gazdag leány testvére betegen feküdt, azt álmodta, hogy testvérének ajtaja előtt egy fügefá nőtt s ő arról hét fekete fügét szakasztott. Testvére hét nap mulva meghalt s ő lett örököse. Artemidoros megjegyzi, hogy bővebb magyarázatra ez az álom nem szorul.

37. Egy asszony azt álmodta, hogy jobb mellén szemet kapott. Rövid időre reá egyetlen fiát elvesztette. Mert valamint egyszer valaki, a ki álmában vállán kapott szemet, ugyanazon a vállán

kapott sebet, úgy ez az asszony is, emlőjén, a melyen egyetlen fiát szoptatta, sebeztetett meg.

40. Egy valaki, a ki álmában mint egy kigyó megvedlett, illetve húsából kivált, másnap meghalt, mert lelke kivált a testből mint hüvelyéből.

83. Valaki álmában mézbe mártogatott kenyeret evett. Mint szónok és bölcselkedő híres és gazdag lett. A méz a bölcsességet, a kenyér a gazdagságot jelentette.

De az óra int s előadásomat be kell fejezmem, bár még igen sok érdekeset tudnék felhozni, s bár egy kis összehasonlítást az újabb álmoskönyvekkel sem volna érdektelen tenni. Talán más alkalommal.

Most csak azt az egyet említem fel záradékol: ha olyan ember mint Artemidoros, a ki egész életén át a legnagyobb gonddal, fáradsággal és kitartással fürkészte az álmokat, csak ennyire tudott jönni; ha a nagytudományu és szelidlelkü Melanchthon Fülöp egy értekezésében fejtegetvén a természetes, a jövődő mondó, az Istentől jövő és az ördögtől származó álmokat, végre is arra az eredményre jő, hogy az álmokat illetőleg semmit sem tudunk; ha végre — hogy sok egyebet mellőzzek — az álmok jelentőségének legújabb (valjon utolsó!?) védelmezői Schubert és Pfaff agyafurt okoskodásaikkal sem tudnak többre menni mint Artemidoros 1700 évvel ezelőtt, nem volna-e már egyszer ideje az álmoskönyveket mind tűzbe dobni s nyomatásukat akár törvény útján is eltiltani? Alig van a sajtóval nagyobb visszaélés, mint eme népbolondító iratok terjesztése.¹⁾

SZAMOSI JÁNOS DR.

¹⁾ *Irodalom.* Artemidoros kiadásai közül a Reiffét és Hercherét használtam. — Továbbá: Artemidori grosses und vollkommnes Traum-Buch. Leipzig, 1721. Ez előtt áll Ph. Melanchtonis vom Unterscheid der Träume. — Bayle Diction. hist. et crit. Ebből vettem a Rigault kiadását illető adatokat. — Pauly Real-Encyclopaedie. — A nagyobb görög irodalomtörténeteket mind. — Büchschütz B. Traum und Traumdeutung im Alterthume. Berlin 1868. — Schubert G. H. Die Symbolik des Traumes. Bamberg, 1814. 4. kiadás Leipzig 1862. — Pfaff Das Traumleben und seine Deutung. 2. Aufl. Potsdam, 1873.